

Труба В. І.

кандидат юридичних наук, доцент, декан економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню практики застосування норми ст. 164 СК України, яка встановлює правові підстави позбавлення батьківських прав.

Ключові слова: позбавлення батьківських прав, матеріальне утримання дитини, судова практика, законодавство України.

Постановка проблеми. У разі неналежного здійснення своїх прав та обов'язків щодо виховання дитини батьки можуть бути притягнуті до різних видів юридичної відповідальності: цивільно-правової, кримінальної, адміністративної чи сімейно-правової. У своїх працях Ю. С. Червоний зазначає, що особливим заходом сімейно-правової відповідальності є позбавлення батьківських прав, яке спрямоване не тільки на захист прав та інтересів дитини, а й породжує настання невідповідних для несумлінних батьків наслідків. Дана відповідальність настає за умови винної поведінки батьків (чи одного з них) на підставах та у порядку, визначеному законом [1, с. 247-248].

Частина 1 статті 164 Сімейного кодексу України (далі СК України) встановлює вичерпний перелік правових підстав позбавлення батьківських прав. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України «мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він... ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини» [2].

На перший погляд здається, що зазначена норма за своїм змістом є абсолютно логічною, мотивованою та такою, що відповідає моральним засадам суспільства, а також гарантує захист немайнових прав дитини. Проте ст. 164 СК України нічого не говорить про те, чи є правовою підставою для позбавлення батьківських прав невиконання батьками (чи одним з батьків) свого обов'язку щодо матеріального утримання дитини. Цей факт став причиною неоднакового застосування ст. 164 СК України на практиці, оскільки висновки судів, які в своїх рішеннях розглядають дану норму, часто мають ознаки суб'єктивності.

Так, здійснюючи розширене тлумачення змісту даної норми на свій розсуд, суди, які по правовій природі є правозастосовними органами, беруть на себе повноваження законодавчої гілки державної влади, посилаючись у своїх рішеннях на ненадання батьками своїм дітям матеріального забезпечення як на одну з правових підстав позбавлення батьківських прав. Здавалося, з точки зору моралі такий підхід виправданий, проте з точки зору права такий стан речей прямо суперечить принципам демократії. Станом на сьогоднішній день ухилення батьків від свого обов'язку щодо утримання дитини формально не є правовою підставою для позбавлення їх батьківських прав, і з моменту набрання чинності новим Сімейним кодексом України намагання усунути подібну прогалину не було. Не проводилось ґрунтовного дослідження цього питання і в юридичній науці. Подібний стан речей є недопустимим, оскільки неоднакове застосування норм права на практиці часто стає причиною порушення законних прав та інтересів як батьків, так і дітей.

Стан наукового дослідження. Дане питання потребує досконалого вивчення, аналізу, що й зумовлює актуальність

теми даного дослідження. Про правові підстави позбавлення батьківських прав неодноразово зазначали в своїх працях: Ю. С. Червоний, З. В. Ромовська, В. С. Гопанчук, О. В. Дзера, Р. О. Стефанчук, Л. А. Савченко та інші видатні вчені, проте наукові погляди у працях зазначених науковців обмежені імперативними приписами діючого законодавства.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі відповідності норм права, що регулюють відносини у зазначеній сфері, та судової практики, надання відповідних пропозицій щодо їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Організація Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав людини, прийнятій і проголошеній резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу (ч.2ст.25)[3].

Згідно Декларації прав дитини, проголошеної Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, «дитина, якщо це можливо, повинна зростати під опікою і відповідальністю своїх батьків і, звичайно, в атмосфері любові та матеріального забезпечення» [4]. Проте декларації (лат. Declaratio - проголошення) не мають обов'язкової юридичної сили і на момент їх прийняття носили лише рекомендаційний характер.

Для закріплення обов'язків батьків щодо виховання дітей та їхнього матеріального забезпечення на імперативному рівні було прийнято Конвенцію ООН про права дитини, яка була ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789X11 (78912) від 27 лютого 1991 року (набула чинності для України 27 вересня 1991 року і є документом високого міжнародного рівня, який має обов'язкову силу для тих держав, які його ратифікували). Конвенція встановлює, що «дитина має право знати своїх батьків і право на їх піклування» (ч. 1 ст. 7). Окремо в ст. 9 Конвенції визначено і підстави позбавлення батьківських прав: «Держави- учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не піклуються про неї...». У ст. 18 Конвенція передбачає обов'язок Держав-учасниць забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини: «Батьки, або у відповідних випадках законні опікуни, несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування» [5].

Як ми бачимо, даний міжнародно-правовий акт, який став невід'ємною частиною національного законодавства, принципи якого лягли в основу прийнятого у 2003 році Сімейного кодексу України, вживає поняття «піклування». Проте конкретно не розкриває його повний зміст. Не важко прийти до висновку, що «найвищі інтереси дитини» включають не лише потреби дитини щодо її виховання, а й матеріального забезпечення її існування та розвитку.

Пункт 2 ч. 1 ст. 164 СК України фактично продублював положення статті 70 КпШС України. Норма цієї статті в якості однієї з підстав позбавлення батьківських прав передбачала «ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини» [6]. В роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України № 16 «Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України» від 12.06.1998 зазначалось, що ухилення батьків від обов'язків дістає свій вияв у тому, що вони не турбуються про фізичний та духовний стан дитини, її навчання та підготовку до самостійного життя [7].

Разом із нормою не змінилось і бачення правових підстав позбавлення батьківських прав і в юридичній науці. Так, на думку З. В. Ромовської в новому СК України підстави для позбавлення батьківських прав подані вичерпно, хоча і з використанням понять «жорстко», «ухиляються», які належить оцінити суду. При цьому жодні інші обставини, зокрема такі, як ухилення матері чи батька від утримання дитини, не можуть призвести до позбавлення батьківських прав [8, с. 331]. Подібної точки зору дотримується і Л. А. Савченко, який зазначає, що «ухилення від виконання батьківських обов'язків повинно бути навмисним, коли особа повністю розуміє наслідки своєї винної поведінки. При цьому особа, яка злісно ухиляється від сплати аліментів на дітей, може бути позбавлена батьківських прав не у зв'язку з відмовою утримання дітей, а тому, що грубо порушує вимоги закону про виконання своїх обов'язків по вихованню дітей» [9, с. 141]. В. С. Гопанчук вважає, що порушення батьками своїх обов'язків є правопорушенням, яке виражається в «поганому вихованні дітей». При цьому автор не включає до об'єктивних ознак складу цього правопорушення невиконання батьками обов'язків по утриманню дітей [10, с. 127]. Неоднозначну позицію з цього питання зайняв Р. О. Стефанчук, який в своєму тлумаченні даної норми зазначає, що «при вирішенні питання про позбавлення матері чи батька, які ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини, батьківських прав, варто мати на увазі неодноразове систематичне ухилення від виконання батьківських обов'язків, передбачених СК України» [11, с. 276].

Зрозуміло, що вичерпний перелік правових підстав позбавлення батьківських прав, визначений законом, не дає можливості науковцям тлумачити її розширено. Проте подібний стан речей доводить про необхідність внесення відповідних змін. Поважаючи думку наведених авторів, необхідно зазначити, що дефініція норми вже давно потребує приведення у відповідність до умов реального життя.

Для надання конкретних пропозицій звернемось до основних нормативних положень, які визначають основні права дитини, що виховується в сім'ї. Так, в національному законодавстві України обов'язки батьків щодо дитини закріплені в ст. 150, 180 Сімейного Кодексу України, згідно імперативних вимог яких обоє батьків зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини; батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток; батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя, зобов'язані поважати дитину. Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття та мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою (частина 1 статті 141 СК України).

Частинами 2, 3 ст. 157 СК України встановлено, що той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею.

Той з батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини. Передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини.

Стаття 11 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402 (далі Закон), передбачає, що сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини. В даному випадку словосполучення «забезпечення інтересів дитини» також носить оціночний характер.

Першоосновою розвитку дитини стаття 12 цього ж Закону визначає саме виховання в сім'ї. Так, відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини покладається на кожного з батьків однаково. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці.

Право кожної дитини на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку, передбачає ст. 8 цього ж Закону. Тут же зазначено, що батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України [12].

На наш погляд, подібне визнання на нормативному рівні першочерговості виконання батьками своїх немайнових обов'язків саме по вихованню дитини є таким, що нівелює припис ст. 180 СК України. З наведених вище норм вбачається, що як Закон України «Про охорону дитинства», так і ст. 164 СК України не приділяють достатньої уваги обов'язку батьків надавати достатню та своєчасне матеріальне утримання дитині. Такий стан речей не дає батькам повного мірою усвідомлювати свою відповідальність за забезпечення та дотримання майнових прав та інтересів дітей.

Згідно ст. 155 СК України здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини. Відмова батьків від дитини є неправозгідною, суперечить моральним засадам суспільства. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Така сімейно-правова відповідальність встановлена зокрема п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України, згідно з яким мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вони ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини. Офіційне та розширене роз'яснення даної норми міститься у п. 16 Пленуму Верховного Суду України № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30.03.2007 р., який встановлює, що ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують

необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток, як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення, не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчаних норм моралі, не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки, свідомого нехтування своїми обов'язками [13].

І хоча дані роз'яснення Пленуму Верховного Суду України прямо зазначають про необхідність забезпечення дитячого харчування, медичного догляду, лікування, проте варто пам'ятати, що вони не мають сили обов'язкових до виконання та носять роз'яснювальний, рекомендаційний характер. Неприйняття до уваги судом при ухваленні рішення думки Пленуму не може бути розглянуто як неправильне застосування норм матеріального права при оскарженні рішень до апеляційної чи касаційної інстанцій.

Як вбачається з наведеного, пряма законодавча норма, яка б в якості правової підстави позбавлення батьківських прав визначила ухилення батьків від виконання своїх обов'язків по достатньому та своєчасному матеріальному забезпеченню дитини, відсутня. За таких умов говорити про притягнення батьків, що не виконують свого майнового обов'язку перед дітьми, до сімейно-правової відповідальності у вигляді позбавлення батьківських прав є недопустимим.

Обов'язок батьків надавати утримання неповнолітнім дітям (ст. 180 СК України) - це моральне і найважливіше правове зобов'язання батьків. Воно обумовлене тим, що діти не здатні добувати засоби до існування, не можуть, як правило, утримувати себе самі, тому що на харчування, одяг, лікування та інші потреби необхідні кошти. Усім цим їх повинні забезпечити насамперед батьки. Обов'язок батьків утримувати своїх дітей виникає з моменту їх народження і зберігається до досягнення ними повноліття. Навіть факт укладення неповнолітньою особою шлюбу до досягнення нею шлюбного віку не позбавляє її права на одержання утримання від батьків. І лише після досягнення повноліття діти втрачають це право. Винятки з цього правила становлять випадки, коли дохід дитини набагато перевищує дохід батьків і повністю забезпечує її потреби. В разі ухилення батьків від виконання свого обов'язку по утриманню дитини з них судом можуть бути стягнуті аліменти. Аліментні зобов'язання батьків та дітей належать до аліментних зобов'язань першої черги, оскільки зазначені особи зобов'язані надавати утримання одне одному незалежно від наявності у них інших родичів. Батьки зобов'язані утримувати свою дитину незалежно від того, одружені вони чи розлучені. Цей обов'язок зберігається і в тому разі, коли дитина народилась у шлюбі, який згодом було визнано недійсним. Даний обов'язок не припиняється і в разі позбавлення батьків батьківських прав (ч. 2 ст. 166 СК України). Проте, як зазначає Н. С. Малейн, стягнення аліментів не є видом сімейно-правової відповідальності, а є заходом захисту, спрямованим на захист прав дитини [14, с. 315].

Про той факт, що виконання (чи невиконання) батьками своїх обов'язків по матеріальному забезпеченню своїх дітей приймається до уваги судами при ухваленні рішень про позбавлення батьківських прав і є безпосереднім предметом судового доказування, свідчить практика Верховного Суду України.

Так, в своєму рішенні від 11 лютого 2009 року за № 6-18352св08, колегія суддів судової палати у цивільних справах Верховного Суду України встановила, що відповідач, бу-

дучи засудженим за вироком суду до позбавлення волі, кожен раз у листах до матері проявляв турботу про дітей, призначену йому пенсію по інвалідності в якості аліментів отримувала позивачка - мати його дітей; просив також, щоб його матір допомагала його дітям. Встановивши фактичні обставини у справі, за умов відсутності підстави для позбавлення відповідача батьківських прав, передбачених п. 4, 5 ч. 1 ст. 164 СК України, суд прийшов до висновку, що сама по собі судимість відповідача, захворювання на туберкульоз, перебування його в місцях позбавлення волі не є підставою для позбавлення відповідача батьківських прав [15].

Аналогічно, вирішуючи справу про позбавлення батьківських прав, під час судового розгляду справи інша колегія суддів судової палати у цивільних справах Верховного Суду України також керувалась фактом виконання матір'ю обов'язку щодо надання матеріального забезпечення дитині (ухвала ВСУ від 11 лютого 2009 року за № 6-2694св08). Як було встановлено в судовому засіданні, відповідачка, перебуваючи у шлюбі із позивачем, через скрутне матеріальне становище у родині та за згодою батька дитини змушена була залишити сина з чоловіком та поїхати на заробітки до Москви. Періодично вона приїжджала додому та привозила у родину гроші, одяг, подарунки та продукти харчування, а отже матеріально підтримувала свого сина. Позивач (батько дитини) до суду із позовом про стягнення з відповідачки аліментів на утримання дитини не звертався. З огляду на встановлені обставини справи суд прийшов до висновку про те, що правові підстави для позбавлення відповідачки батьківських прав відсутні [16].

При ухваленні рішення про позбавлення батьківських прав суди також приймають до уваги наявність чи відсутність позову про стягнення аліментів, а також наявність чи відсутність боргу по їх оплаті. Як вбачається з рішення, ухваленого колегією суддів судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 30 червня 2010 року за № 6-17180св09, до пред'явлення позову про позбавлення батьківських прав з відповідача було стягнуто аліменти на утримання дитини, а також додатково витрати на послуги няньки (згідно ст. 185 СК України). В ході розгляду судової справи судом було встановлено, що згідно з довідкою, наданою відділом державної виконавчої служби, заборгованості по аліментах у відповідача немає, відповідач займався вихованням сина до розірвання шлюбу. Керуючись цими обставинами суд у позові про позбавлення батьківських прав відмовив [17].

Окрім зазначених прикладів, суди також вважають за необхідне досліджувати матеріали виконавчого провадження, встановлювати причину виникнення боргу (втрата заробітку чи безпричинна несплата); досліджувати, чи виникає заборгованість по аліментам періодично; чи виконує платник аліментів рішення суду про стягнення грошових коштів на утримання дитини добровільно чи в порядку примусового виконання. Не дивлячись на той факт, що Верховний Суд України в своїх же рішеннях наголошує на тому, що особи можуть бути позбавлені батьківських прав тільки з підстав, передбачених ст. 164 СК України [18], наведені вище приклади свідчать про самовільне розширення ним же вичерпного переліку правових підстав позбавлення батьківських прав, встановлених законом.

І хоча подібне розширене тлумачення Верховним Судом України п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України має моральне виправдання, самовільне доповнення вичерпного переліку правових підстав позбавлення батьківських прав є недопустимим.

Висновок. Керуючись викладеним, пропонуємо сімейно-правову відповідальність батьків за невиконання обов'язку по утриманню своїх дітей закріпити на законодавчому рівні та

внести зміни до дефініції п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України, виклавши зазначену норму в наступній редакції: «Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він... ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини, а також добровільному, своєчасному, в обсязі, не меншому, ніж визначено законом, матеріальному забезпеченню дитини».

Подібна редакція норми статті 164 СК України дозволить Україні виконувати взяті на себе перед світовим співтовариством міжнародні зобов'язання, відповідатиме загальним вимогам діючого національного сімейного законодавства, узгодить судову практику, а головне - стане гарантією захисту прав як батьків, так і дітей.

Література:

1. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю. С. Червоного. – К. : Істина, 2003. – 464 с.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>. – Назва з екрану.
3. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
4. Декларація прав дитини: Резолюція від 20.11.1959 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
5. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021. – Назва з екрану.
6. Кодекс про шлюб та сім'ю України: Закон України від 20.06.1969 № 2006-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2006-07>.
7. Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України: Постанова Верховного Суду України від 12.06.1998 № 16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-98>.
8. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 532 с.
9. Індиченко С. П., Гопанчук В. С., Дзера О. В., Савченко Л. А. Сімейне право: навчальний посібник для студентів юрид. вузів та факультетів. – К. : Вентурі, 1997. – 272 с.
10. Співак В. М., Гопанчук В. С. Законодавство України про шлюб і сім'ю. – К. : Наукова думка, 1998. – 238 с.
11. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / За ред. Є. О. Харитонova. – Х. : ТОВ «Одіссей». – 2006. – 552 с.
12. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20120504>.
13. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Верховного Суду України від 30.03.2007 № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07/>.
14. Малєн Н. С. Защита семейных прав // Сов. гос. и право. – 1972. – № 3. – С. 35.
15. Рішення ВСУ від 11 лютого 2009 року за № 6-18352св08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/3136834>.
16. Рішення ВСУ від 11 лютого 2009 року за № 6-2694св08 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/3136834> – Назва з екрану.
17. Рішення ВСУ від 30 червня 2010 року за № 6-17180св09 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10397569>.
18. Рішення ВСУ від 11 березня 2009 року за № 6-23290св08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3268495>.

Труба В. И. Проблемные вопросы правовых оснований лишения родительских прав

Аннотация. Статья посвящена исследованию практики применения нормы ст. 164 СК Украины, которая устанавливает правовые основания для лишения родительских прав.

Ключевые слова: лишение родительских прав, материальное содержание ребенка, судебная практика, законодательство Украины.

Truba V. Problematic issues of legal basis of termination of parental rights

Summary. The article investigates the practice of the rules of art. 164 of the Family Code of Ukraine, which establishes the legal grounds of termination of parental rights.

Key words: termination of parental rights, maintenance of the child, court practice, legislation of Ukraine.